

Titel: Fortegnelsen over Trykkefrihedens Skrifter III, stk. 14

Citation: "Fortegnelsen over Trykkefrihedens Skrifter III, stk. 14", i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Fortegnelsen bind 3, Fortegnelse paa alle de Skrifter som siden Trykfriheden ere udkomne, stk. 1-27, anm. nr. 1-272, dækkende 14.09.72-14.09.73 [stk. 2-27 ikke averteret i Adresseavisen]*, Gyldendal, 1773, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-4_003-shoot-workid4_003_014.pdf (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Fortegnelsen bind 3, Fortegnelse paa alle de Skrifter som siden Trykfriheden ere udkomne, stk. 1-27, anm. nr. 1-272, dækkende 14.09.72-14.09.73 [stk. 2-27 ikke averteret i Adresseavisen]

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

209

Kritisk Fortegnelse over alle udkomne Skrifter, siden

Trykfriheden.

Tredie Aargang, 14. Stykke.

No. 81.

Underretning om det til gamle Soldaters, Soldater-Enkers, samt Faderog Moder-løse Soldaters-Børns Pleye og Opdragelse allernaadigst oprettede Christians Pleye-Huus i Kiøbenhavn, hvorved Stiftelsens Bygninger, og Deres Indretninger i sex Kaabere forestilles. — Kiøbenhavn trykt hos Brødrene Berling. 1773. Og selges i den Mummiske Boglade paa Børsen for 8 Mk. Stor 12 Ark i 4. foruden 2 Tabeller.

Da der i høystsalig Kong Friderich den Femtes Tid skulde foretages en Hoved-For-

2

210 andring i Krigshærens Indretning, blev tillige i Sammenhæng med det øvrige tænkt paa en Anstalt til gamle Soldaters og deres efterladte trængende Familiars Underholdning, og blev da Planen til denne Stiftelse, som da skulde kaldes Friederichs Pleyehuus, af allerhøystbemældte Konge approberet den 15 May 1765. Denne Plan eller Forestilling, som i det væsentlige endnu tiener til Grundlov, findes her indrykket i det tydske Sprog, i hvilket den var forfattet.

Efterretningen i sig selv handler i 10 §. om Bygningen og dens Indretninger, om de indkomne Personers Af- og Tilgangs Forhold, Ordenen ved Personers Indtagelse, den daglige Skik og Orden, Forpleyningen, Børnenes Opdragelse, Vindskibeligheds Indledning, den heele aarlige Bekostning, indløbne milde Gaver, og om Betienterne.

Bygningerne bleve færdige i Aaret 1769, og have tilligemed det første Indkiøb kostet 49970 Rdl. 6 Sk. I de 7 Aar fra 12 Septemb. 1765. til 30 Sept. 1772 ere i Stiftelsen modtagne af begge Kiøn i alt 1271 Personer fra 1/4 til 97 Aar gamle, deraf ere 375 døde, og 414 udgangne, iblant disse

3

211

ere af Drengene komne 45 til deres Venner, 8 til Kongens Tieneste, 31 til Handverkerne og 4 undvigte. Enhver indkommende faaer sit Nummer, og en Bog, hvori antegnes hans medbragte Sager, og hvad han siden faaer af Stiftelsen, paa hvilket alt sættes Stiftelsens Stempel og Personens Nummer. De 4 Classer nemlig Mænd, Koner, Dreng og Piger har hver sine adskilte Værelser, ligeledes er og Sygehuset afdeelt. Til Spisning ringes ved visse Klokkeflet. Krigs-Disciplin iagtages, saavidt mueligt, især i Henseende til Drengene, og et hvert Arbeide har sin bestemte Tid. De gamle tvinges ikke til Arbeide, men opmuntres ved Douceurer, ligesom og de Dreng der staae

i Lære ved Linnedvæveriet. Lemmerne tillades almindelig at gaae ud Løverdags og Søndags Eftermiddage, og ellers maae de mælde

sig. En aaben Boed er anlagt i Stiftelsen, hvor for dens Regning udsælges de mest brugelige Vare, endog Caffé. Med Klædningen bruges al Sparsommelighed lige

som i en stor Familie, og et Stykke omgjøres fra et til andet, saalænge det duer til noget. De, som kan

fortiene sig selv noget smukkere, har Lov at bære det. Spisningen

til alle Lemmerne har i de 7 Aar ko-

4

212

stet 16761 Rdlr, og Klædningen 4125 Rdlr; af den første Sum kommer ikke fuldt 3 Sk. og af den sidste ikke fuld 1 Sk. paa hver Person daglig. Foruden Mad og Klæder faaer hvert voxent Menneske 1 Sk. om Dagen til frit Brug. Ved Børnenes Opdragelse sees paa at skaffe dem de efter deres Stand og Bestemmelse fornødne Kundskaber, og at lære dem Orden, Reenlighed og Vindskibelighed. Drengene oplæres ved Linnæværiet, eller vælge selv et andet Haandverk, hvortil de først anføres her, og siden sættes i Lære hos Mestere. Der foretages ellers jevnlig Militære Øvelser med dem, og de maae efter Tour og Orden gjøre adskillig Tieneste i Stiftelsen. Foruden deres daglige Leege-Timer forundes Børnene et par gange om Aaret en Dag til at forlyste sig med Dans og Leeg.

Den Vindskibelighed, som ved denne Stiftelse er sat i Drift, er meget merkværdig. Linnæværiet er det fornemste deraf. For at sætte dette i ret Gang blev 1771 Soldater-Koner af Garnisonen og andre ved en Bekjendtgjørelse indbudne at modtage Spind for Betalning af Stiftelsen, som endog forsynede de Manglende med Rokke. Dette

5

213

havde den Virkning, at henimod 1000 Spindere af Soldater-Koner og Børn, Matros-Koner og siden andre have af og til havt Arbeide for Stiftelsen, hvor nu 29 Væve ere i Gang. 16 til 18 Drengene have lært at væve, 30 til 40 Drengene ere satte til at spole, og 2 Soldater forestaae Værkstæderne som Mester-Svenne. Fra 1768 af er her forfærdiget 75032 Alen Lærreder af alle Slags, foruden 1332 Alen uldne Tøyer, 2466 Par Strømper og meget andet Arbeide. — Saadanne Gode Efterretninger om offentlige Stiftelser kan ikke andet end være behagelig for det almindelige.

No. 82.

Comando-Ordene, som efter Kongelig allernaadigst Befalning er anordnet, at skal bruges og commanderer efter ved den Kongelig Danske Armee. Kiøbh. 1772. Trykt hos Nicolaus Christian Høpfner.

No. 83.

En Dansk Patriots Betænkning over de ved Trykken udgivne Comando-Ord for den Kongelige Danske Armee. — Viborg trykt paa Forfatterens Bekostning. 1773. Stor 2 1/4 Ark i stor 8. Faaes i No. 8. paa Børsen heftet for 12 Sk.

6

214

Forfatteren af denne Betænkning igiendriver først tvende Grunde, som angives for at Krigshæren skulde commanderer paa tydsk. Den første er den besynderligste "Vi have," heder det, "saa mange fremmede det er Tydske Officierer i Tienesten. Det vilde Falde disse tungt at lære det Danske." Forfatteren lader sig nøye med at kalde denne Grund svag, vi havde maaskee faldet paa at kalde den urimelig eller utaalelig.— Han fastsetter derpaa, hvad Egenskaber Comando-Ord i Almindelighed bør have: De maae være korte, lette i Udtalen og have en god Klang. Efter disse Grundregler igiennemgaaer han de nye Comando-Ord, og hans Forandringer forekommer os som oftest at være vel trufne. Ikke siælden blive de nye Comando-Ord endog kortere end de tydske. Nogle faa Stæder synes han at gjøre uforvunden Vold paa Sproget; men undertiden naaer han just sin Hensigt ved at sætte gode Danske Ord i Stæden for slette s. f. E. Rad i Stæden for Geled. — Som en af Hovedfeilene i den forrige Oversættelse anmærkes S. 14, at der ikke gøres Forskiel paa: Svinger og Vender. — Havde man lagt Mærke til at Vorwärts og Rückwärts heder paa Dansk: Fremad og Tilbage;

7

215 men ikke Fortil og Bagtil, saa var der ikke blevet Anledning til den Skiemt, som tales om S. 22.

At det første Forsøg til Danske Comandv-Ord skulde være aldeles uforbederligt, var ikke at vente; de tydske have jo maattet taale mere end een Forandring.

No. 84.

Priisskrift om Folkemængden i Bondestanden, ved N. C. Claussen, Sognepræst til Brande i Riber Stift. — Omnia nunc obstant, sed post mea fata videbis, me successuris consuluisse bene. — Khavn, trykt hos N. Møller, Kongl. Hof-Bogtrykker. 1772

Denne Afhandling har to Afdelinger: I den første opregnes 27 Forhindringer, som standse Folkemængdens Formeerelse i Bondestanden. Og hvo tvivler vel om at finde her: Store Bøndergaard, Hovedgaard, Hoverie, Mangel af Frihed og Eiendom o. s. f. Men vi have især lagt Mærke til nogle, som ikke ellers ere saa meget omtalte af andre. Hertil hører det Forf. siger om Landeveienes slette Tilstand, om Overdaadighed i Bonde-

8

216 standen, om Tobaks- og Brændeviins-Forpagtningen. Den anden Deel af Skriftet handler om Hindringernes Hævelse.

Dette Priisskrift er mindre udførligt og tillige mindre ordentligt, end Hr. Westenholtzes (See No. 35.), dog har det endeel gode Anmærkninger, som savnes i hiint, men det har og en Mængde urigtige og uoverlagte Tanker. En Feil, som begge Forfattere synes i nogen Maade at have tilfælles, er den, at de have betragtet mange Ting alene efter deres Indflydelse paa Bondestandens Folkemængde, uden at overfee tillige deres øvrige Sammenhæng med Staten og dens Indretninger. Saaledes regner Hr. Cl. S. 14. Præstegaardene iblant denne Folkemængdes Hindringer. Noget nær kunde han paa samme Grunde regnet herhen næsten alle de andre Stænders Levebrød; thi deraf kunde uden Tvivl mange Bønder leve med dem, naar de alle vare Bønder, og især usle Bønder. Vi begribe ikke, hvorledes Forfatteren S. 42. kan paastaa: at Landvæsenet skylder Hovedstaden Taknemmelighed for det meget Gode, Hans Majestæt med Høilovlige Forfædre har foranstaltet til dets Opkomst; eller at Bondestanden har at takke denne Bye for det,

9

217 Achenwall tilstaaer, at ingen Regiering har bedre anvendt sin Enevoldsmagt til sine Landes Opkomst, end den Danske. Vi tænke,

og saa tænke vel alle fornuftige Mennesker, at Landvæsenet forbedres, fordi vi have viise og gode Regenter, men ikke fordi disse residere i Kiøbenhavn. — Skulde vi igiennemgaae alle de Sætninger, om hvilke vi ere ueenige med Forfatteren, maatte vi skrive en Afhandling ligesaa stor, som hans. Vi vil derfor alene anføre nogle, hvis Urigtighed falder temmelig aabenbar i Øinene. Saaledes heder det S. 11. at Bondestanden bør betragtes, som en Planteskole, hvorfra den idelige Afgang i andre Stænder skal erstattes. — At den maatte være daarlig, som engang vilde foreslaae Midler, til at læge Hovedstadens Yppighed. S. 72. at Hoved-Aarsagen til vore Fabrikers og Manufakturers slette Fremgang er Mangel paa saadanne Folk, som trænge til smaa Fortienester. S. 98. at Overdaadighed i Bondestanden skulde ved Forbud afskaffes, men Tilladelse at klæde sig overdaadig skulde tillige være et Vidnesbyrd om sande Fortienester. S. 101. at et Par Stude til Avlingens Drift koste intet at holde o. s. m. — Forfatterens overdrevne Beregninger, de prægtige Indretninger, han seer

10

218 forud paa Kiøbstæd-Markerne (S. 66 og 67.) og saadant mere vil uden Tvivl (at jeg skal bruge hans egne Ord) ansees som Frugter af

en patriotisk Indbildningskraft. — At

Hr. Cl. ikke tager i Betænkning at skrive, og dømme afgjørende om Materier, i hvilke han er ganske ukyndig, kan sees af det, han S. 86. o. f. snakker om den Norske Odels-Ret, hvilken han roser over al Maade, og vil have indført i Dannemark. Han gjør ingen Forskiel imellem Odels- og Aasædes-Ret. Han kalder dem Leilændinger, som eie sine Gaarde uden at have Odel dertil. Han siger at Odels-Retten har sat Grændser for Skovhugsten o. m. — Med saadan Kundskab om denne Sag drister han sig til at beskyldte alle dem for Uvidenhed og Mangel af Indsigt, som har noget mod Odels-Retten at erindre; og forsikrer, at fast alle af denne Ret flydende Ulemper ere ved 2 allern. Forordninger hemmede.

Forfatterens Skrivemaade er fuld af Billeder og Lignelser, som ofte ere vel trufne og behagelige. Det værste er, at de iblant staae i Steden for Beviis, og da ere de i saadanne Materier, der udfordre Nøiaglighed og grundige Undersøgninger, uden Tvivl

11

mere skikkede til at forblinde Læseren, end til at oplyse ham.

No. 85.

Prædikener over adskillige af de forordne-Texter, holdne af Herman Treschow Professor Theologiæ ved

Kjøbenhavns Universitet. Kiød. 1773. Paa Gyldendals Forlag, og findes hos hannem tilkibs for 2 Mk. 8 Sk. Stor 11 Ark Med. 8.

I Forerindringen til Læseren udbreder Forfatteren sig over de Egenskaber en Præken bør have. Mange videværdige Anmærkninger, som vi ønskede de fleeste af vore, endog gamle Prædikantere vilde føre sig til Nytte, giver Hr. Professoren i Fortalen. Disse Prækener ere 8 i Tallet. Omendskiønt Forfatteren af den ham egne Beskedenhed ei selv vil tilstaae at de kan være Mønstre for andre, saa tør vi uden Rødme paastaae, at de fortiene Rang med de faae Danske Prækener, som med Sikkerhed kan anprises især den studerende Ungdom til en nøyagtig Efterlignelse. Gid dog flere indsigtfulde Mænd af Forfatterens gode Smag vilde foreene deres Flid, for at udarbeide gudelige Taler over Søndags- og Fest-Texterne, som kunde hemme

12

220

for den store Oversvømmelse af Postiller, Tydskland længe nok har straffet os og vore Præster med; ja endog vore egne have paa en kort Tid ei taget i Betænkning at forøge deres Tal! Derved vilde Religionens dyrebare Sandheder hastigere udbrede sig iblant Mængden, end ved Prækener, hvor gemeene Tanker, vittige Indfald og figurlige Udtryk kappes om Fortrinet med Hinanden. Indgangen udmærker sig ved en behagelig Korthed, som ganske vist vil mishage dem, som ere vante til at tage et Sprog, inddeele det, og udbrede sig over det, næsten saa vidtløftig, som over Textens Forklaring, saa Tilhøreren faar 2 Prækener i Stedet for een. Overgangen fra Indgangen, til Textens Afhandling er ikke uventet og hovedkulds, men naturlig. Inddeelingen ere lette og fattelige, Stilen jevn og flydende, Tankerne ædle, ugemeene og ordentlig sammenkiædede. Een Erindring kunde man vel vove at gjøre mod Forfatterens alt for stærke Drift til at opdyngte Sprog paa Sprog, endog der, hvor de egentlig ikke skal gielde som Beviissteder. Men da Forf. i Fortalen har paataget sig at forsvare denne Frihed, saa kan vi henvise vore Læsere til hans Forsvar. Os synes dog, at Læseren havde

13

221

været bedre tient med, ifald de Skriftsteder, der kuns bevise, at et og andet Udtryk staaer i Biblen, enten vare indhegnede eller flyttede ned under Siden for ikke at opholde og standse Læseren i at gaae fort. Ei at tale om, at saadan en Mængde Bibelske og uegentlige Udtryk ofte trænge til Forklaring. Og hvor let for den høiærværdige Hr. Forf., saa vel dreven en Mand i den bibelske Sprogskyndighed, at foreene egentlige og uegentlige Talemaader med hinanden, saa ofte det behøves. Anvendelsen, Hr. Professoren gjør, er naturlig, indtrængende og rørende. Kort: En stille og roelig Veltalenhed, som beskiæmmer de fleeste Prædikanteres larmende Snaksomhed, hersker overalt i disse meere end engang læseværdige Prækener.

No. 86.

Pharmacopæa Danica, Regia autoritate a Collegio Medico hauniensi conscripta. — Hauniæ. apud Heineck & Faber, Bibliopolas. Typis Nicolai Möller, Aulæ Typographi. 1772. Stor 1 Alpha. 20 Ark i Med. 4to. Koster 1 Rd. 4 Mk.

14

222

Ns. 87.

Taxa, seu pretium tam simplicium quam compositorum juxta Pharmacopæam Danicam. — Medicinal-Taxt, hvorefter Apothekerne i Dannemark og Norge skal sælge de i Pharmacopæa Danica fortegnede Simplicia og Composita. Efter Kongelig Befaling forfattet af det Kongelige Collegio Medico i Kjøbenhavn. — Hauniæ, Typis N. Mölleri, Aulæ Typographi. 1772. Stor 9 Ark i Med. 4.

No. 88.

Taxa &c. — Medicinal-Taxe, nach welcher die Apotheker in den Herzogthümern Schleswig und Holstein Königlichen Antheils und den Grafschaften Oldenburg und Delmenhorst die in der Pharmacopæa Danica verzeichnete Simplicia und Composita verkauffen sollen. Auf Königlichen Befehl von dem Königl. Collegio Medico zu Copenhagen Verfasst. — Hauniæ 1772 & c. Stor 7 1/2 Ark i Med. 4. Hver af disse Taxter koster 2 Mk.

Denne længe forventede Pharmacopæe med de dertil hørende Taxter er allerede saa

15

223

bekjendt, at en omstændelig Anmeldelse fra os vilde nu være overflødig. Vi lade os derfor nøie med alene at anføre Titelerne, og sige: at Pharmacopæen har tvende Deele, hvoraf den første indeholder den Pharmaceutiske Materie, og den anden de sammensatte og tillavede Lægemidler. Derpaa følger 3de Registere, et latinsk, et dansk og et tydsk.

Taxterne ere indrettede efter det latinske Alphabet. Paa nogle Sager, som ere betegnede med en Stjerne, MI Priserne aar« lig nøiere bestemmes, eftersom de stige, eller falde i Handelen. Dem, som ere anførte med cursiv Stil, ere Apothekerne uden for Kiøbenhavn ikke forbundne at holde færdige, uden det af Vedkommende forlanges. Priserne ere i Almindelighed meget høiere i Taxten for Danmark og Norge, end i den for de tydske Provinser.

No. 89.

Instrux, eller Bye-Lov for Revsvindinge Bye, Juulschous Gods. Indrettet efter samme Byes Omstændigheder af Eieren, Friderich Bagger, Konge!. Majest. Kammerraad. — Odense, 1773. Trykt i det Kgl. privil., Adresse-Contoires Bogtrykkerie. Stor 2 3/4 Ark 8. Paa Børs. i No. 8. for 8 ß.

16

224

Om denne Bye-Lov kan ikke dømmes retskaffen uden en nøiagtig Kundskab om Stedet, den er indrettet for. Stilen er ikke aldeles jevn, og har nogle Stæder en affecteret Lighed med den Danske Lov. Vi finde ellers iblant andet den 19 Art. i det sidste Capitel mærkelig, og værd at efterfølge paa flere Steder.

No. 90.

Lovtale over den Danske Konge Erik Eiegod. — Kiøbenhavn 1773. — Trykt og findes tilkiøbs hos August Fried. Stein, boende i Skidenstrædet No. 171. for 6 Sk. Stor 2 Ark i 8

Denne Tale lader sig ganske vel læse, men den mangler alt for meget til at fortjene Navn af en god Lovtale.

Trykfeil i 11te Stykke.

S. 169. Lin. 22. isteden for antalina, skal læses: antalcalina.

— 171. --- 11. — den Omstændighed, —

de Omstændigheder.

— 22. — ~ Historier, — Syg-

doms-Historier.